

Yalçinkaya, Fatoş (2021). Türk Dünyası Masallarındaki Kutsal Su Motifi: Abıhayat, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2021/18, s. 62-70.

DOI: 10.46400/uygur.1004874

TÜRK DÜNYASI MASALLARINDAKİ KUTSAL SU MOTİFİ: ABIHAYAT

[Araştırma Makalesi / Research Article]

Fatoş YALÇINKAYA*

Geliş Tarihi: 06.10.2021

Kabul Tarihi: 02.12.2021

Öz

İnsanlığın yaşam kaynağı olan su, insanoğlunun yarattığı tüm halk bilgisi ürünlerinde kendine yer bulmuş ve genel olarak kutsal kabul edilmiştir. Bu nedenle kutsal su, dünya masallarında kullanılan bir motif haline gelmiştir. Türk dünyasında su genellikle kutsal bir varlık olarak kabul edilir. Bunlar içinde "Abıhayat" özel bir yere sahiptir. Mitik dönem inançlarının izlerini taşıyan bu motif İslam'da var olan Hızır inancıyla varlığını sürdürmüştür. Hızır'ın abıhayat içerek ölümsüzleşmesi, ölümden korkan insan için ölümsüzlük hayalinin simgesi haline gelmiştir. Abıhayat, masalarda sıkça kullanılan bir motiftir. Abıhayat motifinin Anadolu, Azerbaycan, Gagauz, Kazan/Tatar, Kırgız, Kırım/Tatar, Kosova, Özbek, Saha/Yakut, Türkmen ve Uygur Türk masallarında kullanıldığı tespit edilmiştir.

Masalarda kahraman çeşitli sınavlardan geçtikten sonra abıhayata ulaşır. Bu bir tür ödüdür. Kahraman bu suya ise olağanüstü yardımcıları aracılığıyla ulaşır. Fakat kahraman abıhayat suyuna ulaşmış olsa da ölümsüzlüğe asla ulaşamaz. Sadece bazı olağanüstü güçlere sahip olup sıradan insanlardan ayrılır. Çalışmamızda masal kahramanının abıhayata ulaşma yolculuğu ve bu suyun masallardaki işlevleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Abıhayat, Hızır, Masal, Kahraman, Kutsal Su.

HOLY WATER MOTIF IN THE TURKISH WORLD TALES: ABIHAYAT

Abstract

Water, which is the source of life of humanity, has found its place in all folk knowledge products created by mankind and is generally accepted as sacred. For this reason, holy water has become a motif used in world fairy tales. In the Turkish world, water is generally accepted as a sacred being that has the power to hold it. "Abıhayat" has a special place among these. This motif, which carries the traces of the beliefs of the ancient mythic period, continued its existence with the belief of Hızır, which is present in Islam. The fact that Hızır has been immortalized by drinking abıhayat has become the symbol of the dream of immortality for the human being afraid of death. Abıhayat is a motif that is frequently used in tales. It has been determined that the abıhayat motif is used in Anatolian, Azerbaijan, Gagauz, Kazan/Tatar, Kyrgyz, Crimean/Tatar, Kosova, Uzbek, Saha/Yakut, Turkmen and Uyghur Turkish tales.

In fairy tales, the hero reaches abıhayat after exams. This is a kind of reward. The hero reaches this water through extraordinary helpers. Even though the hero has reached the abıhayat water, the hero can never reach the immortality that Hızır has reached. It has only some extraordinary powers and is separated from ordinary people. In our study, the journey of the fairy tale hero to reach abıhayat and the functions of this water in fairy tales will be emphasized.

Keywords: Abıhayat, Hızır, Fairy Tale, Hero, Holy Water.

* Dr., e-posta: fatos-yalcinkaya@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-8864-1608

Giriş

Su, yaşamın kaynağıdır. Bütün canlıların yaşamı suya bağlıdır. İnsanlığın yaşam kaynağı olan su, kutsal kabul edilip kült haline gelmiştir. “Yer-su” inancı etrafında şekillenen bu inanç su kültürünü meydana getirmiştir. Su kültürü, farklı kültürlerle mensup toplumlarda görülen bir inanış olmakla beraber Türkler arasında ortak bir kült unsuru olarak görülmüştür (Oymak, 2010: 35). Bu kültürün temelinde makro ve mikro kozmosun su ile başlayıp su ile son bulması inancı vardır. Su, canlılar için vazgeçilmez bir maddedir. Bu sebepten su kendi etrafında birçok ritüelin oluşmasına sebep olmuştur. İnsan yaşamını etkileyen bu hayati unsur halk bilgisi ürünlerinde önemli bir motif olarak yer almıştır. Türklerdeki su kültürünün izleri, mitik dönemden günümüze kadar canlılığını yitirmeden halk bilgisi anlatıları içinde varlığını sürdürmüştür.

Türk yaratılış mitlerine bakıldığında her şeyden önce suyun var olduğu anlatılmaktadır. Altay yaratılış destanı bunlar biridir. Altay yaratılış destanına ait iki varyant Radloff ve Verbitskiy tarafından derlenmiştir. Radloff’un derlediği varyantta yer alan “Yerin yer olduğunda, sularla kaplıydı her yer. Ne gök vardı ne de ay, ne güneş, ne de bir yer.” ifadesi yaratılıştan önce suyun var olduğunu anlatmaktadır. Verbitskiy’nin derlediği varyantta da yine her şey suyla başlar “Dünya bir deniz idi ne gök vardı, ne bir yer. Uçsuz, bucaksız, sonsuz, sular içreydi her yer!” (Ögel, 2014: 465; 485). Eski Türklerin “Bengi Su” dedikleri ve daha sonraları “Abıhayat” adı verilen “Hayat Suyu” Türk ve dünya mitolojisinde oldukça fazla işlenen önemli bir motiftir. Ural Batır destanında Ural Batır, ölümsüzlük suyu olan Tirihiw’ı aramaya çıkar ve birçok engeli aştıktan sonra halkını kurtaracak suyu bulur. Ölümü yaklaşan Ural Batur’a içmesi için ebedilik suyu verilir fakat o bu suyu içmeyi yere döker ve yer-su böylece ölümsüz olur. Yakutların Er-Sogotoh efsanesine göre Er-Sogotoh’un evinin önünde Hakan-Ağaç denen devasa bir ağaç varmış. Bu ağacın dibinde Hayat Suyu varmış. Yaşlanan veya hastalanan canlılar bu sudan içince asıllarına dönermiş (Türkyılmaz, 2013: 93).

Su, insanlar ve diğer canlılar için hayati öneme sahip bir maddedir. Bu yüzden suya birtakım mitolojik özellikler atfedilmiş ve suya olağanüstü değer verilmiştir. Hemen hemen tüm eski kültürler ve dinlerde su, yaşamın evrensel sembolü olarak görülmüştür. Suyun söz konusu özelliği, dinler ve inançlar açısından kutsal bir varlık olarak görülmesine zemin hazırlamıştır (URL-1). “Eski Türkler Gök Tanrı dışında tabiata da tapınmışlardır. Bu tabiat kültürünü ise Yer-Su terimiyle ifade etmişlerdir. Eski Türklerde su kültürü çok yaygın olmuştur” (İnan, 1976: 30-41;184-185). Türk inanç sistemi içinde önemli bir yere sahip olan su kültürü, Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra da yaşamını devam ettirmiş, İslamiyet ile birlikte zengin bir içerik kazanmıştır. İslamiyet’i kabul eden diğer Türk topluluklarında olduğu gibi varlığını devam ettirmiştir. Anadolu’daki su kültürü, İslam öncesi Türk kültüründe mevcut olan yer-su inancının izlerini taşır (Türkyılmaz, 2013: 99). Bu inanç İslamiyet’in kabulüyle Müslüman Türk toplumunun manevi hayatında etkisini devam ettirmiştir. Su kültürü İslamiyet ile birleşerek geleneklerde yer edinmiştir. Özellikle velilerin, evliyaların, yatırların, türbelerin, zezem suyu gibi kutsiyet atfedilen motiflerin su ile ilişkilendirilmesi bunun en büyük örneği olmuştur (Çiftçi, 2013: 29). Kur’an-ı Kerim’de geçen Enbiya ve Nur surelerinde Allah’ın insanı ve bütün canlıları sudan yarattığı söylenmektedir. Enbiya suresinde “*İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?*” (Enbiya 21/30) Nur suresinde “*Allah her canlıyı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi dört ayağı üstünde yürür. Allah dilediğini yaratır; şüphesiz Allah her şeye kâdirdir*” (Nûr 24/45).

Suyun kutsallığı birçok dinî inanç sisteminde yer almıştır. Su; evrenin ilk maddesi, yaratılışın ana maddesi, nefsin simgesi, evrensel arketipi; sonsuzluğun, yenilenmenin ve iyileşmenin sembolü olarak görülmüştür. Tasavvufi açıdan bakıldığında su nefsin

simgesidir. Evrenin “materia prima” sı olan su İncil’deki yaratılış öyküsünde yaratılışın ilk maddesi olarak görülmüştür. Yeryüzü yaratılmadan önce Tanrı’nın ruhu sular üzerinde geziniyormuş. Canlıların sudan yaratıldığı inancına Hinduların kutsal kitaplarında ve Kur’an-ı Kerim’de rastlanmaktadır. Hinduların kutsal kitaplarında yeryüzünde yaşayan herkesin ilk denizden çıktığı anlatılır. Kur’an’da ise “Canlı olan her şeyi sudan yarattık” ifadesi yer alır (Burckhardt, 1994: 140-141). Her dinde ve kültürde yaratılışın temelindeki asli unsur olduğuna inanılan su, evrensel bir arketip olarak hayat, sonsuzluk, yenilenme, iyileşme, temizlenme, doğurganlık ve kutsallık özellikleriyle ilişkilendirilmiştir. Su her şeyin başı ve sonudur (Gürkan, 2009: 440-442). Bütün Avustralya ve Asya halklarında kozmik gücün “su”da olduğuna inanılmaktadır. Türk’ün hayatında geleneksel olarak su, her şeyi tutan temeldir. Bilinen en eski kaynaklarda yer-sub yani yer ve sular, Göktürk döneminden itibaren kutsal olarak tanınmış ve daha da önemlisi, kişileştirmişlerdir (antropomorfizm). Musevi ve Hristiyan geleneğinde su, yaratılışın kökenidir. O, her şeyin kaynağıdır. Hem yaratıcı hem de yok edicidir (Türkmen, 2013: 13-15). Türk yaratılış mitinde kozmos, sudan türemiştir, bütün canlılar da sudan yaratılmıştır. Su, başlangıç madde olduğu gibi eskatolojik mitte de dünyanın sonunu getiren unsur olarak görülür (Bayat, 2012: 248).

İnsanlığın yaşam kaynağı olan su, insanoğlunun yaratmış olduğu bütün halk bilgisi ürünlerinde kendine yer bulmuş ve genellikle kutsal olarak kabul edilmiştir. Bu sebepten *kutsal su* dünya masallarında kullanılan bir motif hâline gelmiştir. Türk dünyasında su genel itibariyle iyisi olan kutsal bir varlık olarak kabul edilmiştir. Bunlar içinde “Abıhayat” özel bir yer teşkil etmektedir. Eski mitik dönem inançlarının izlerini taşıyan bu motif, İslamiyet’te var olan Hızır inancı ile varlığını devam ettirmiştir. “Âb” Farsça bir kelime olup “su” anlamına gelir; “hayât” ise Arapça bir kelimedir. Bu iki kelimedenden oluşan isim tamlaması ise “hayat suyu” anlamına gelir (Emirçupani, 2008: 187- 192). Muhtelif İslam ve Türk kaynaklarında ve edebi mahsullerinde Aynu’l-Hayat, Nehru’l-Hayat, Âb-ı Hayvan, Âb-ı Câvidânî, Âb-ı Zindegî, Hayat Suyu, Hayat Kaynağı, Hayat Çeşmesi, Bengi Su ve Dirilik Suyu bazen de Âb-ı Hızır veya Âb-ı İskender adlarıyla anılan efsanevi su bütün dünya mitolojilerinde yer almıştır. Hayatın kısalığı, yaşama isteği insanoğlunun ölümsüzlük vasfı kazandıran çareler peşinde koşmasına sebep olmuştur. Suyun insan hayatındaki önemi su kültürünün doğmasına sebep olmuştur. Bu da ölümsüzlük kazandıran bir Hayat Suyu efsanesinin doğmasına sebep olmuştur (Ocak, 1999: 95-107). Hızır’ın abıhayattan içip ölümsüzleşmiş olması, ölümden korkan insanoğlu için ölümsüzlük rüyasının sembolü olmuştur.

Hayat suyu deyimi ise ilk olarak Fenikelilerin kaleme aldığı İskender kıssasında yer almıştır. Âb-ı Hayât’ın en yaygın ve bilinen bu hikâyesi Makedonyalı İskender’in Doğuya yapmış olduğu yolculuk ve o esnada hayat suyunu aramasıdır (Emirçupani, 2008: 192-193). Kültürümüzde oldukça önemli yeri olan, adına İskendernâmeler yazılan ve tarihin en büyük imparatorluklarından birini kuran Makedonyalı Büyük İskender’in Doğu seferine çıkmasına sebep olan şeyin abıhayatı bulma isteği olduğu söylenir. İskender, bilge kişilerden öğrendiği ölümsüzlük pınarını bulmak için karanlıklar ülkesine kadar gider. Bu yolculuk sırasında İskender’in yanında Hızır da vardır. İskender, abıhayattan içemez ancak Hızır, hayat pınarını bularak sonsuz yaşama kavuşur. Kur’an-ı Kerim’de Hızır ve Musa peygamber arasında yaşanan birtakım olaylardan bahsedilir (Özdemir, 2014:103).

“Abıhayat”tan içme düşüncesi, en eski dönemlerden beri çeşitli milletlerin tarih, kültür ve medeniyetlerinde var olmuş, bu amaçla birtakım tarihî ve efsanevi kahramanlar yaratılmıştır. Karanlıklar ülkesinde bulunduğu ve içenlere, yıkananlara ölümsüzlük özelliği kazandırdığına inanılan efsanevi sudan içmek isteyen İskender, uzun ve zorlu yolculuklara çıkmış ancak amacına ulaşamamıştır. Hz. Hızır, içeni sonsuz bir hayata kavuşturduğuna inanılan bu suyu bulmuş, içmiş ve ölümsüzlüğe erişmiştir (Yıldırım, 2008: 7;16-17). Rivayetlere göre ölümsüzlük suyu abıhayatın, Kaf Dağı’nda olduğuna işaret edilir.

Hızır bu suyu içmiş, Büyük İskender ise aramış fakat bulamamıştır (URL-1). Abıhayat suyundan içip ölümsüz olma düşüncesi, insanoğlunun uzun bir ömre sahip olma isteğinden kaynaklanır. İnsanoğlunun ölümden korkması onun ebedî hayat hakkında birçok efsane, masal vb. türler yaratmasına sebep olmuştur. Bu anlatılarda kahramanın amacı ölüme çare bulmaktır. Bunun yolu ise hayat suyu veya onun yerini tutan başka nesnelere ulaşmak ile olur. Hayat suyunun yerini tutan nesnelere biri zezem suyudur. Türk kültüründe çok büyük öneme sahip olan zezem; Kâbe'nin yanında bulunan kuyudan çıkarılan İslam dininde mukaddes kabul edilen bir sudur. Kaynağının hiç tükenmediği söylenir (Çiftçi, 2013: 29).

1. Abıhayatın Özellikleri

Hayat suyu bütün dünya mitolojilerinde var olan önemli bir motiftir. Ölen insanların tekrar dirilmesi ve ölümsüzlüğe erişmesi bütün insanlığın arzuladığı bir özlemdir. Altay ve Anadolu masalları, kahramanların ölüp kutsal ve sihirli bir güçle yeniden dirilmeleriyle doludur. Eski Türkler yeniden can veren bu suya *hayat suyu* adını vermiştir. Hayat suyu ölüleri diriltir, hastaları iyileştirir, yaşlıları gençleştirir ve kahramana sonsuz güç verir (Ögel, 2014: 120-121).

İnsan, dünyadaki diğer tüm canlılar gibi ölümlü bir varlıktır. Yaşayanlar için bilinmez olan ölüm ve ölümden sonraki hayat, insan için korkutucudur. Bundan dolayı insan, geçmişten günümüze ölüme çare aramış, belki de ölümlü hastalık gibi iyileştirilebilecek bir olgu olarak görüp hastalığın şifasını suda bulmuştur (Özdemir, 2014: 99). Sular ölüm kadar yeniden doğumu da içermektedir. Suyla temas her zaman yeniden doğumu içerir. Suyla temas yeniden canlanma içerdiğinden, sudan çıkma da hayat potansiyelini artırmaktadır. Kozmogonik ve antropolojik düzlemde insanlığın sulara doğduğu inancı mevcuttur. Sulara gömülme, Tufan'da olduğu gibi kozmolojik ve antropolojik düzlemde kesin bir yok olma değil de ayrılmış olanla geçici olarak bütünleşmektir (Eliade, 1992: 182). "Bir avcı, bir kuş vurmuş. Onu gölde temizlerken kuş canlanmış ve göle dalıp kaybolmuş. Gölün abıhayat kaynağı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sır meydana çıkınca Allah'ın emriyle bin parçaya bölünmüş ve hangisinin abıhayat kaynağı olduğu bilinmez olmuş" (Evliya Çelebi, 1970: 113). Genelde su, özelde abıhayat suyu; evrenin özü, mikro ve makro kozmosun başlangıcı; hayat kaynağı, başka dünyalara açılan kapı, ruhların yaşadığı yer; güzelleştiren, gençleştiren, iyileştiren, güçlendiren, diriltiren, çirkinleştiren; kör eden-tedavi eden, kahramana şekil değiştiren bir tabiat parçasıdır (Türkan, 2012: 138).

2. Abıhayat Motifinin Kullanıldığı Türk Masalları

Abıhayat diğer adıyla "Bengi Su" kavramı birçok halk bilgisi ürününde işlenen bir motiftir. İnsanlığın ölümsüzlük rüyasının dermanı olan bu su masallara da konu olmuştur. Abıhayat motifi Türk dünyası masallarında oldukça yaygın kullanılan bir motiftir. Genellikle efsanelere konu olmuş özellikle Hızır ile ilişkilendirilmiştir. Zamanla masallarda da kullanılan bir motif hâline gelmiştir. Masallarda kullanılan ve kökeni mitik inançlara dayanan kutsal su motifi, özelde abıhayat olarak masal, destan, efsane ve halk hikâyelerinde kullanılan bir motif hâline gelmiştir. Abıhayat motifinin Anadolu, Azerbaycan, Gagauz, Kazan/Tatar, Kırgız, Kırım/Tatar, Kosova, Özbek, Saha/Yakut, Türkmen ve Uygur Türk masallarında kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anadolu masallarında abıhayat motifi, güzelleştirme, gençleştirme ve iyileştirme işlevleriyle karşımıza çıkar. *Askere Giden Kız* (Sakaoğlu, 2002: 297-302) masalında genç kız olağanüstü özelliklere sahip olan Leyli kısırağın yavrusu olan tayın yardımıyla kutsal suya ulaşır. Yüz yaşındaki biri bu sudan içince on beş yaşına geri döner. Bu su insanı gençleştiren abıhayattır. *Öksüz Kız* (Şimşek, 2001: 37) masalında, öksüz kızın yardım ettiği yaşlı kadın kıza uyuyacağını uyuduktan sonra yakınlarında bir suyun akacağını söyler. Suyun yüzeyinde önce kara köpük sonra ak köpük oluşacaktır. Yaşlı kadın kızdan ak köpük

oluştığı zaman kendisini uyandırmasını ister. Ak köpük oluşunca kız, yaşlı kadını uyandırır. Kadın, kızın suya girmesini ister. Kız suya girer ve büyük bir dönüşüm geçirir. Bu su abıhayattır. Kız sudan içtikçe ve suda yıkandıkça güzelleşir. Masaldaki ak köpük abıhayatın sembolüdür.

Anadolu'daki masalarda su taşlaşan insanları diriltmek için kullanılmıştır. Masallardaki insanlar beddua aldıkları zaman ya da yasakları çiğnedikleri zaman taş kesilirler. Bazen de olağanüstü bir varlık tarafından taşla dönüştürülürler. *Hırızva Güzeli* (Şimşek, 2001: 206) adlı masalda, Hırızva Güzeli'ni bulmak için yola çıkan oğlan ve arkadaşları taş kesilirler. Bunun üzerine Hırızva Güzeli, hizmetçilerine oğlanın ve arkadaşlarını üzerine ibrikteki suyu damlatmalarını söyler. Üzerlerine su damlatılan oğlan ve arkadaşları dirilir. *Zülfü Mavi* (Günay, 2011: 178-183) adlı masalda kuş, taş kesilen insanların üzerine su serper ve insanlar asıllarına döner. *Kuru Kafa* adlı masalda, kuru kafa şekline dönüşen oğlan kuyuya düşer. Kuyudan genç bir delikanlı olarak çıkar. Kuyunun dibindeki su, abıhayattır. *Ne İdim Ne Oldum Ne Olacağım* (Özçelik, 2004: 328-329; 352) adlı masalda padişahın kızı çaresiz bir hastalığa yakalanır. İyileşmeyen kız, dağ başına terk edilir. Kız, sarı bir yılanın iki kaya arasından çıkan sudan içtiğini görür. Önce yılanın su içtiği yerden içmek istemeyen kız susuzluğa dayanamaz ve bu sudan içer. Kız, suyu içtikten sonra yaraları iyileşmeye başlar. Kız bu sudan içip suyu vücuduna sürünce hastalığı tamamen iyileşir.

Azerbaycan masallarında, abıhayat suyu için "Dirilik Suyu" kelimesi kullanılmıştır. *Vefalı At* (URL-2) adlı masalda Melik Cümşüd ölür. Olağanüstü özelliklere sahip olan atı dirlik suyunu getirip Melik Cümşüd'ün ağzına döker ve Melik Cümşüd dirilir.

Gagauzlar, abıhayatı ifade etmek için "dirilten su" ve "Allah'ın pınarından getirilen su" ibarelerini kullanmışlardır. *Külcü ile Canavar* adlı masalda padişah, elmasına dadanan kuşu yakalamaları için üç oğlunu yola salar. En küçük oğul Külcü kuşu yakalar. Ağabeyleri Külcü'yü öldürürler. Külcü'nün yolda rastladığı ve yardım ettiği kartal, karga ve canavar Külcü'nün kemiklerini toplar. Allah'ın pınarından su getirip Külcü'ye içirtirler. Külcü suyu içtikten sonra dirilir. *Kısmetli Çocuk* adlı masalda ise üç arkadaş kısmetlerini aramak için yola çıkarlar. Bir süre sonra yollarını ayırırlar. Çocuklar yolda bir dede ile karşılaşır. Dede çocuklardan birincisine ayna, ikincisine kızak, üçüncüsüne ise ölüyü dirilten su verir. Çocuklar bir süre sonra tekrar bir araya gelirler. Aynaya bakınca çobanın kızının öldüğünü görürler. Kızağa binip kızın yanına gelirler. Kıza ölüyü dirilten suyu içirirler. Kız dirilir (Uçkun, 2003: 440-443; 573-575).

Kazan/Tatar masallarında, abıhayat için "ölü suyu" ile "diri suyu" kelimeleri kullanılmıştır. *Altın Elma* adlı masalda oğlanın getirdiği diri su ile kör karı koca yıkanır. Karı koca yıkandıktan sonra iyileşip gençleşirler. *Üvey Ana ile Genç Delikanlı* adlı masalda bahçıvan tarafından öldürülen oğlanın arkadaşları, ölü suyu ile diri suyu bulup oğlanı diriltirler (Gültekin, 2013:557-567;741-753).

Kırgız masallarında, abıhayat için "hayat suyu" ya da özel ad olarak "Mürök Kakbaş'ın Suyu" gibi adlar kullanılmıştır. *Biricik Oğul Canıdıl* (Doğan, 2009: 192-197) masalında Çekir Han'ın kızı hastadır. Onun iyileşmesi için Mürök Kakbaş'ın Suyu gerekmektedir. Atından aldığı akilla Canıdıl kuzgunu yakalar ve ondan Mürök Kakbaş'ın Suyu'nu getirmesini ister. Kuzgun suyu getirir. Canıdıl sudan bir damla içer on beşinde delikanlıya dönüşür. Atına içirir, atı taya dönüşür. Canıdıl bu suyu anne ve babasına da içirip onları da gençleştirir. Burada kahramanın abıhayat suyuna ulaşması için ona akıl veren olağanüstü varlık bir attır. Suyu getiren ise kuzgundur. Bir diğer Kırgız masalı olan *Altın Kuş* (Doğan, 2009: 184-187) masalında çocuk, ağabeyleri tarafından öldürülür. Çocuğun dostu olan kurt, kargalar padişahını yakalar ve onu hayat auyunu getirmeye mecbur eder. Kargaların padişahı hayat suyunu getirir, kurt bu su ile çocuğu diriltir. *Altın Balık* masalında ise ejderha İsrail'i

öldürür. İsrayil onu büyük suyun kenarına götürür. İsrayil'i suyla ıslatır ve İsrayil dirilir (Doğan, 2009: 176-197).

Kırım/Tatar masalı olan *Hasan Oğlu Hüseyin* (Şamlıoğlu, 2013: 240-246) adlı masalda padişahın atı ölür. Padişah, kahramandan atını diriltmesini ister. Kahraman, şahinin yardımıyla Mekke'den zezem suyu getirir. Ata içirilen zezem suyu ile at dirilir.

Gonca Kuzay Demir tarafından hazırlanan *Kosova Türk Masalları* adlı çalışmada yer alan *Çat Çat Dağın Suyu* (2019: 78-79) adlı masalda aksakallı ihtiyar, çocuğa annesini nasıl iyileştirebileceğini söyler. Annesinin iyileştirmenin tek yolu yedi dağ ötedeki Çat Çat Dağı'na gidip oradaki pınardan su getirmektir. Bütün engelleri aşan çocuk sonunda suyu getirip annesini iyileştirir.

Abıhayat motifinin en sık kullanıldığı Türk topluluklarından bir diğeri ise Özbeklerdir. Özbek masallarıyla ilgili Türkiye'de Hüseyin Baydemir, Selami Fedakâr ve Ahmet Saçkesen'in çalışmaları mevcuttur. Abıhayat Özbek masallarında bu kutsal su için *hayat suyu*, *hayat pınarı* ifadelerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. *Nohut Pehlivan* (Saçkesen, 2010: 571-574) masalında Kahramanın ablası dev tarafından kaçırılmış, ağabeyleri ise dev tarafından öldürülmüştür. Nohut Pehlivan devi öldürür. Dev'in leşini yemeye gelen kuzgunun yavrularını rehin alır. Kuzgun, yavrularına karşılık ölüm ve hayat suyunu getirmeyi kabul eder. Nohut Pehlivan, kuzgunun getirdiği suyu ağabeylerinin üzerine serpince ağabeyleri dirilir. Burada kahramanın hayat suyuna ulaşmasını sağlayan kuştur. Selami Fedakâr tarafından hazırlanan çalışmada ise *Hakimbek Bahadır* (2011: 450-456) adlı masalda, hayat pınarından alınan su ile masal kahramanı Hakimbek babasının gözlerini iyileştirir. Kutsal su burada körlüğü gidermek için kullanılmıştır. Hüseyin Baydemir tarafından hazırlanan Özbek sihir masalları içinde kutsal su motifine daha fazla rastlanmıştır. Bu çalışmada bazı masalarda suyun kutsal olduğu açıkça belirtilirken bazılarında ise suyun kutsal olduğu belirtilmemiştir. *Mislabu* (Baydemir, 2013: 776-785) masalında yaşlı adam Nil Nehri'ne girip yıkanır, çıkınca yirmilik delikanlıya dönüştüğünü görür. Bu masaldaki kutsal suyun adı Nil Nehri'dir. Bu su, insanı gençleştiren bir sudur. *Pehlivan Rüstem* (Baydemir, 2013: 576-584) adlı masalda ise masal kahramanı Rüstem ile dev dövüşürler. Dev, arada bir ortadan kaybolur ve yaraları iyileşmiş bir şekilde geri döner. Rüstem, devi öldürdükten sonra devin girip çıktığı kayalığın arkasına gider ve orada bir pınar görür. Bütün yaraları iyileştiren işte bu pınarın suyudur. Rüstem pınara girip yaralarını iyileştirir. *Ayperı ve Melike-i Birmiskal* (Baydemir, 2013: 647-658; 855-857) adlı masalların kahramanları ise olağanüstü varlıklardır. *Ayperı* adlı masalda peri kızları abıhayat suyunda yıkanır. *Melike-i Birmiskal* adlı masalda ise sırrı ifşa etmek zorunda kalan kahramanın arkadaşı Ahmet Düşünür taş kesilir. Onu dostu Ahmet Tekadım dağın altındaki pınardan getirdiği suyu ile eski haline döndürür.

Saha/Yakut masalları üzerine çalışan Muvaffak Duranlı'nın tespitlerine göre Saha/Yakut masallarında abıhayat için *ölümsüzlük suyu* veya *ölüm suyu* adı kullanılmıştır. *Çöpçöököön-Çöpçöököön* adlı masalda ablası öldürülen kahraman ölümsüzlük suyunu kuzgundan alır. Bu su ile ablasını yıkar ve ablası dirilir. *Bilge Solomon* masalında Bilge Solomon ölüm meleğini aldatıp tabuta kapatır. Ölüm meleğinin üç dakikalık ömrü kalınca Yaşlı Nikolo yetişir ve ona ölüm suyundan içirir. Böylece ölüm meleği kurtulur. *Yaşlı Kadın Taal-Taal* adlı masalda Yaşlı Kadın Taal-Taal'ın üç oğlunu dev yutar. Yaşlı kadın devi öldürür, devin karnındaki oğullarını çıkarıp gölde yıkar, oğulları dirilir (Duranlı, 2010:220-224; 278-283; 226-231).

Türkmen masallarında, abıhayatın sahip olduğu gözleri iyileştirme işlevi zezem suyu ve gül suyu ile yapılmıştır. *Senever* adlı masalda Senever, annesinin kör olan gözlerini zezem suyu ile yıkar ve annesinin gözleri iyileşir. *Dükkâncının Oğlu* adlı masalda ise oğlan annesinin kör olan gözlerini peri olan karısının getirdiği gül suyuyla yıkayıp iyileştirir (Sümbüllü, 2000: 250-256; 166-171). Bu iki masalda kutsal su ile hastalıkları iyileştirme söz

konusudur. Zemzem suyu İslamiyet'in kabulüyle masallara girmiş bir ifadedir. Abıhayatın sahip olduğu işleve sahiptir.

Uygur masallarında, abıhayat suyu motif olarak kullanılmıştır. Abıhayat için "Hayatlık Süyi" ifadesi kullanılmıştır. *Hayatlık Süyi* adlı masalda masalın kahramanı olan Mümin yaşlı bir adamdır. Odun toplamak için ormana giden Mümin, ejderha tarafından öldürülmek üzere olan bir yılanı kurtarır. Yılan, peri padişahının oğludur. Yılan kurtulduktan sonra yakışıklı bir yiğide dönüşür. Oduncu, Mümin'e minnettarlığını göstermek için onu abıhayatın olduğu yere götürür. Mümin bu suyun yardımıyla gençleşir, karısını gençleştirir ve yurdunu tifo hastalığından kurtarır (Yalçinkaya, 2018: 1251-1258). Bu masalda insanoğlunun abıhayata ulaşmasını sağlayan yılanı dönüştürülmüş olan olağanüstü bir varlıktır.

Ak Boz Aygır masalında masal kahramanı Nurzat, bir dev olan Çoyun Kulak tarafından öldürülür. Nurzat'ın olağanüstü olan atı Ak Boz Aygır, simurgun yardımıyla abıhayat suyunu alıp getirir ve Nurzat'ı diriltir. Buna benzer bir diğer diriltme olayına *Alaca Kuyruklu Eyersiz At* masalında da rastlanmaktadır. Çoyun Kulak adlı dev tarafından öldürülen masal kahramanı Baykuş, atı tarafından abıhayat suyunun olduğu yere götürülür. At, Baykuş'un ağzına suyu koyar ve Baykuş dirilir. Burada kahramana yardım eden yine olağanüstü özellikleri olan bir attır. *Dindar Olmayan Hoca* masalında ise abıhayat suyunu bir geyik içmiştir. Bu geyik Hz. Süleyman zamanında yaşamış ve Hz. Süleyman'ın bin bir türlü sırta vakıf olan muskasını taşır. Rivayet edilir ki Hz. Süleyman altı yüz yıl yaşamıştır. Bu geyik ise onun emanetinin taşıyıcısıdır (Yalçinkaya, 2018: 1305-1330; 1331-1354; 1430-1436).

Sonuç

Yaşamın kaynağı olan su bütün kültür, din ve inanç sistemlerinde yer alan bir unsurdur. Böylesi öneme sahip olan su, Türk dünyasında kült haline dönüşmüştür. Türk inanç sisteminin izlerini taşıyan su kültü etrafında şekillenen ritüeller, çeşitli halk anlatılarında motif olarak işlenmiş. Türk dünyası masallarında da sıkça işlenen bir motif haline gelmiştir. Günümüze kadar canlılığını koruyan bu motif, yeni kültür ve inanç sistemlerinin etkisiyle kısmen değişip dönüşerek varlığını devam ettirmiştir.

Türk-İslam kaynaklarında ve edebî mahsullerinde çeşitli adlarla kullanılan abıhayat/bengi su efsanevi bir sudur ve bütün dünya mitolojilerinde mevcut olan bir kavramdır. İnsanoğlu var olduğu günden beri kısa hayatına çare bulup uzun bir ömür sürmenin peşine düşmüştür. Bu yüzden ebedî hayatı arama rüyası birçok halk bilgisi ürününe konu olmuştur.

Türk halk anlatılarında evrenin özü, mikro ve makro kozmosun başlangıcı olarak kabul edilen su; mit, efsane, destan, masal, halk hikâyesi vb. türlerde kendine yer bulmuştur. Türk dünyası inanç sisteminde yer alan su kültüne bağlı olarak Türk dünyası masallarında kutsal su motifi oldukça önemli bir yer teşkil etmiştir. Masallardaki kutsal sular, başka dünyalara açılan kapı, ruhların yaşadığı yer olarak görülür. Abıhayat ise ölümsüzleştiren, diriltiren, gençleştiren, güzelleştiren, iyileştiren, güçlendiren, diriltiren ve çirkinleştiren özelliklere sahiptir.

Masallarda kahraman, abıhayata geçtiği sınavlar sonucunda ulaşır. Bu bir nevi ödüdür. Kahraman, abıhayata ulaşırken ona olağanüstü yardımcıları yardım eder. Her ne kadar abıhayata ulaşmış olsa da kahraman hiçbir zaman tam anlamıyla Hz. Hızır'ın ulaşmış olduğu ölümsüzlüğe ulaşamaz. Sadece bazı olağanüstü güçlere sahip olup sıradan insanlardan ayrılır. Sonuç olarak abıhayat, ölümden korkan insanoğlunun ölüm gerçeğinden kurtulmak için yaratmış olduğu ve gerçekte var olmasını çok istediği efsanevi bir sudur.

Kaynakça

- BAYAT, Fuzuli. (2012). *Türk Mitolojik Sisteminde (Kutsal Dışı-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BAYDEMİR, Hüseyin. (2013). *Özbek Halk Masalları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- BURCKHARDT, Titus. (1994). *Akılın Aynası Geleneksel Bilim ve Kutsal Sanat Üzerine Denemeler*. (Çev.: Volkan Ersoy), İstanbul: İnsan Yayınları.
- ÇİFTÇİ, Ceyhan. (2013). "Geçmişten Günümüze Türklerde Su Kültü". *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*. Ankara: Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 23-30.
- DOĞAN, Sabri. (2009). *Kırgız Masalları (Metin-İnceleme)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DURANLI, Muvaffak. (2010). *Saha (Yakut) Büyü Masalları*. Konya: Kömen Yayınları.
- ELİADE, Mircea. (1992). *İmgeler, Simgeler*. (Çev.: M. Ali Kılıçbay), Gece Yayınları.
- EMİRÇUPANİ, Ahad. (2008). "Farsça Deyim ve Atasözlerinde Âb-ı Hayât ve Türk Edebiyatına Yansımaları". *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 37, s. 187-208.
- EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ. (1970). 5. Kitap. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınları.
- FEDAKÂR, Selami. (2011). *Özbek Sözlü Geleneğinde Masallar*. İzmir: Egetan Basın Yayın.
- GÜLTEKİN, Mustafa. (2013). *Kazan Tatar Masalları (İnceleme-Metinler)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- GÜRKAN, Salime Leyla. (2009). "Su (Diğer Dinlerde)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 37, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 440- 442.
- İNAN, Abdülkadir. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KOCAASLAN UÇKUN, Rabia. (2003). *Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KUR'AN-I KERİM MEÂLİ. (2011). (Haz.: Halil Altuntaş; Muzaffer Şahin), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- KUZAY DEMİR, Gonca. (2019). *Kosova Türk Masalları*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1999). *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- OYMAK, İskender. (2010). "Anadolu'da Su Kültünün İzleri". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 15/1, s. 35-55.
- ÖGEL, Bahaeddin. (2014). *Türk Mitolojisi I*. C. 6, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖZÇELİK, Mehmet. (2004). *Afyonkarahisar Masalları*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- ÖZDEMİR, Serdar Deniz. (2014). *Anadolu Masalarında Su ve Ateş*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SAÇKESEN, Ahmet. (2010). *Özbek Masallarının Tip ve Motif Yapısı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SAKAOĞLU, Saim. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya. (2000). *Türkmen Masalları Üzerine Motif İncelemesi (Büyülü Masallar)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞAMLIOĞLU, Elif Serra. (2013). *Kırım Tatar Masalları Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞİMŞEK, Esmâ. (2001). *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması III*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

TÜRKAN, Kadriye. (2012). "Türk Dünyası Masallarında Su Kültü". *Milli Folklor*, S. 93, s. 135-148.

TÜRKEŞ GÜNAY, Umay. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

TÜRKMEN, Fikret. (2013). "Yer, Yer Değilken; Su, Su İdi (Her Şey Suydu)". *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*. Ankara: Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 13-21.

TÜRKYILMAZ, Atila. (2013). "İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları". *Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 84-100.

YALÇINKAYA, Fatoş. (2018). *Uygur Sihir Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YILDIRIM, Nimet. (2008). "İran Mitolojisinde Su, Su ile İlgili Kutsallar ve Törenler". *Doğu Araştırmaları*, S. 1, s. 7-36.

İnternet Kaynakları:

*URL-1: ULUTÜRK, Muammer. "Dinlerde Su Tasavvurları". https://www.academia.edu/2426028/Dinlerde_Su_Tasavvular%C4%B1 (Erişim: 20.06.2019)

*URL-2: Vefalı At. <https://www.edebi.net/index.php/azerbaycan-edebiyat/azerbaycan-masallari-nagillar/2389-v-fali-at> (Erişim: 26.06.2019)